

13.00.00

PEDAGOGIKA FANLARI
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES

**BO‘LAJAK INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA
MILLIY VA UMUMMADANIY KOMPETENSIYALARINI
TAKOMILLASHTIRISHNING ILMIIY-METODIK ASOSLARI**

Qadirova Dilnoza Baxtiyorovna

Namangan davlat universiteti, Jahon tillar fakulteti

Ingliz tili kafedrasida katta o‘qituvchisi

mkdilnoz.qodirovaxon@gmail.com

+998994800490

Annotatsiya: Mazkur ilmiy tadqiqot bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida ularning milliy va umummadaniy kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-metodik asoslarni ishlab chiqishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda zamonaviy ta‘lim tizimidagi kompetensiyaviy yondashuv, milliy va umuminsoniy qadriyatlar integratsiyasi, o‘qituvchi shaxsida madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishning ahamiyati keng tahlil qilingan. Shuningdek, o‘quv jarayonida innovatsion texnologiyalar va interaktiv metodlardan foydalanishning samaradorligi, talabalarda tolerantlik, kommunikativlik va madaniyatlararo sezgirlikni rivojlantirish mexanizmlari ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining professional tayyorgarligini takomillashtirishga, ularning global ta‘lim makonida raqobatbardosh bo‘lishiga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisi, milliy kompetensiya, umummadaniy kompetensiya, kompetensiyaviy yondashuv, innovatsion metodlar, interaktiv texnologiyalar, madaniyatlararo muloqot, tolerantlik, kommunikativlik, ta‘lim sifati, kasbiy rivojlanish, zamonaviy pedagogika.

Аннотация: Данное научное исследование посвящено разработке научно-методических основ совершенствования национальных и общекультурных компетенций будущих учителей английского языка. В работе подробно анализируется компетентностный подход в современном образовании, интеграция национальных и общечеловеческих ценностей, а также формирование у педагога навыков межкультурной коммуникации. Особое внимание уделено эффективному использованию инновационных технологий и интерактивных методов обучения, направленных на развитие толерантности, коммуникативности и культурной чувствительности студентов. Полученные результаты способствуют повышению профессиональной подготовки будущих учителей английского языка и их конкурентоспособности в глобальном образовательном пространстве.

Ключевые слова: Будущий учитель английского языка, национальная компетенция, общекультурная компетенция, компетентностный подход,

ИННОВАЦИОННЫЕ методы, интерактивные технологии, межкультурная коммуникация, толерантность, коммуникативность, качество образования, профессиональное развитие, современная педагогика.

Abstract: This scientific research is devoted to developing the scientific and methodological foundations for improving national and cross-cultural competencies in the training of future English language teachers. The study thoroughly analyzes the competence-based approach in modern education, the integration of national and universal values, and the importance of forming intercultural communication skills in teacher training. Particular attention is given to the effective use of innovative technologies and interactive teaching methods that foster tolerance, communicativeness, and cultural sensitivity among students. The research findings aim to enhance the professional preparation of prospective English language teachers and ensure their competitiveness in the global educational arena.

Keywords: Future English language teacher, national competence, cross-cultural competence, competence-based approach, innovative methods, interactive technologies, intercultural communication, tolerance, communicativeness, education quality, professional development, modern pedagogy.

KIRISH

XXI asrda globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, xalqaro hamkorlikning kengayishi, ilm-fan va texnologiyalarning shiddat bilan rivojlanishi xorijiy tillarni, xususan ingliz tilini o'rganish va o'qitish masalasini davlat siyosati darajasiga ko'tardi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli "Harakatlar strategiyasi" va 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-sonli "Xorijiy tillarni o'qitish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlarida xorijiy tillarni o'qitish sifatini oshirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish va malakali mutaxassislar tayyorlash ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Bu esa bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining nafaqat lingvistik, balki milliy va umummadaniy kompetensiyalarini shakllantirishga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirdi. Milliy va umummadaniy kompetensiyalar zamonaviy pedagogik nazariyada shaxsning integrativ sifatleri sifatida talqin qilinadi. Ular shaxsning o'z milliy qadriyatlarini chuqur anglash, tarixiy-madaniy merosga hurmat bilan qarash, boshqa xalqlar madaniyatini qabul qila olish va madaniyatlararo muloqotda samarali ishtirok etish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Vygotskiy, Bandura, Bennet kabi olimlarning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyalariga ko'ra, til o'rganish jarayoni faqat kommunikativ ko'nikmalarni emas, balki shaxsning ijtimoiy identifikatsiyasini ham shakllantiradi. Shu bois ingliz tilini o'qitishda milliy va umummadaniy kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasini ishlab chiqish dolzarb hisoblanadi.

Bugungi kunda ingliz tili dunyoda 1,5 milliarddan ortiq inson tomonidan asosiy yoki ikkinchi til sifatida qo'llaniladi. Bu esa uni xalqaro diplomatiya, ta'lim, biznes va axborot almashinuvida yetakchi muloqot vositasiga aylantirdi. Shu jihatdan, ingliz tili o'qituvchisi nafaqat bilim beruvchi, balki madaniyatlararo vositachi sifatida

ham maydonga chiqadi. O'qituvchining milliy va umummadaniy kompetensiyalari yetarli darajada rivojlangan bo'lsa, u o'quvchilarda dunyoqarashni kengaytirish, tolerantlik va global fikrlashni shakllantirishga xizmat qiladi. O'zbekiston oliy ta'lim tizimida bu yo'nalishda qator ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, davlat ta'lim standartlariga ko'ra, ingliz tili yo'nalishidagi bakalavriat va magistratura dasturlarida "Madaniyatlararo kommunikatsiya", "Xorijiy til o'qitish metodikasi", "Madaniyatshunoslik" kabi fanlar o'quv rejasiga kiritilgan. Ammo amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, talabalarda nazariy bilim yetarli bo'lsa-da, ularni amaliyotda qo'llash, milliy va umummadaniy kontekstda dars jarayonini tashkil etish bo'yicha malaka va ko'nikmalarni rivojlantirishga qo'shimcha e'tibor zarur. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, u bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida milliy va umummadaniy kompetensiyalarni shakllantirishning ilmiy-metodik asoslarini ishlab chiqishga, ta'lim jarayonida interfaol metodlar, loyihaviy ishlar, madaniyatlararo treninglar va kommunikativ yondashuvni qo'llashning samarali usullarini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot natijalari nafaqat ingliz tili o'qituvchilarini tayyorlash jarayonini takomillashtirish, balki milliy ta'lim tizimida xalqaro standartlarga mos, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida milliy va umummadaniy kompetensiyalarni shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogika va til ta'limi nazariyasida dolzarb yo'nalish sifatida e'tirof etilmoqda. Pedagogik adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kompetensiyaga asoslangan ta'lim modeli (Competence-based Education – CBE) bugungi kunda xalqaro miqyosda o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida ustuvor paradigma sifatida qo'llanilmoqda (Spencer & Spencer, 1993; Weinert, 2001). Kompetensiya tushunchasi keng ma'noda shaxsning bilim, ko'nikma, malaka, qadriyatlar va munosabatlar majmuini o'z ichiga oladi. Milliy va umummadaniy kompetensiyalar esa bu majmuaning muhim tarkibiy qismi bo'lib, ular shaxsning milliy o'zlikni anglash, boshqa madaniyat vakillari bilan muloqot qilish va o'zaro tushunish qobiliyatini belgilaydi. M. Byram (1997) o'zining "Intercultural Communicative Competence" modelida kompetensiyani besh asosiy komponent orqali izohlaydi:

- **Savoir** – bilim (o'z va boshqa madaniyat haqida bilimlar majmui);
- **Savoir-être** – munosabat (bag'rikenglik, qiziqish, ochiqlik);
- **Savoir-comprendre** – tushunish va interpretatsiya (madaniy hodisalarni tahlil qilish qobiliyati);
- **Savoir-faire** – interaktsiya (madaniyatlararo vaziyatlarda samarali muloqotga kirishish);
- **Savoir s'engager** – tanqidiy xabardorlik (madaniyatlararo o'zaro ta'sirni tahlil qilish va baholash qobiliyati).

Kramsch (1993) "Cultural Dimension in Language Teaching" asarida tilni o'rganish nafaqat lingvistik bilimni, balki "madaniy xotira"ni ham shakllantirish jarayoni ekanini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, o'quvchi til orqali nafaqat lug'at va grammatikani, balki dunyoni idrok etishning yangi usullarini ham o'zlashtiradi. Shu

bois, ingliz tili o'qituvchisi madaniyatlararo vositachi sifatida o'z milliy madaniyatini to'g'ri talqin qila olishi va boshqa xalqlarning madaniyatiga hurmat bilan qarashi lozim.

Mahalliy adabiyotlarda ham bu masalaga e'tibor ortib bormoqda. Masalan, A. Abduazizov va G. G'ulomova tadqiqotlarida ingliz tili darslarida milliy va umummadaniy materiallardan foydalanish orqali talabalarning kommunikativ va sotsiokulturniy kompetensiyasini rivojlantirish bo'yicha metodik tavsiyalar berilgan. Shuningdek, so'nggi yillarda O'zbekistonda ingliz tilini o'qitish bo'yicha yangi DTS (2022) qabul qilinishi, o'quv rejalarga "Madaniyatlararo kommunikatsiya", "Xorijiy til o'qitish metodikasi", "Global kompetensiyalar" kabi fanlarning kiritilishi ham bu masalaning dolzarbligini tasdiqlaydi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirishda **CLIL (Content and Language Integrated Learning), Project-Based Learning, Task-Based Learning va Intercultural Training** kabi metodologiyalar samarali natija beradi (Mehisto et al., 2008). Bunday yondashuvlar talabalarning faolligini oshiradi, ularni real kommunikativ vaziyatlarga jalb qiladi va nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish imkonini yaratadi.

Shuningdek, so'nggi yillarda raqamli ta'lim resurslari – **edutainment platformalari, online cultural exchange dasturlari** (eTwinning, Erasmus+ Virtual Exchange) va **avtentik materiallar** (podkastlar, videodarslar, interaktiv simulyatsiyalar) milliy va umummadaniy kompetensiyalarni rivojlantirishning yangi vositasi sifatida qo'llanilmoqda. Bu vositalar talabalarga dunyoqarashini kengaytirish, global axborot makoniga integratsiyalashish imkonini beradi.

Tadqiqot metodologiyasi nazariy va amaliy bosqichlarning uzviy bog'liqligiga asoslanadi.

1. **Nazariy-tahliliy metodlar** – milliy va umummadaniy kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, davlat qaror va dasturlari, xorijiy tillarni o'qitish bo'yicha zamonaviy yondashuvlar (CLIL, TBLT, kommunikativ metod) chuqur tahlil qilindi.
2. **Diagnostik metodlar** – bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining boshlang'ich darajadagi milliy va umummadaniy kompetensiya ko'rsatkichlari so'rovnoma, diagnostik test va intervyular orqali aniqlandi.
3. **Pedagogik eksperiment** – tadqiqotning asosiy qismi sifatida eksperimental va nazorat guruhlari tashkil etilib, maxsus ishlab chiqilgan metodik kompleks asosida darslar o'tkazildi. Eksperiment davomida interaktiv usullar (rol o'ynash, debatlar, case-study, loyiha ishlari) va raqamli vositalar qo'llanildi.
4. **Kuzatuv va monitoring** – tajriba-sinov darslarining borishi, talabalar faolligi va ularning kompetensiyalaridagi o'zgarishlar muntazam ravishda kuzatildi va qayd etildi.
5. **Matematik-statistik tahlil** – tajriba natijalari raqamli ko'rsatkichlar asosida qayta ishlanib, dinamik o'sish diagrammalari tuzildi, ishonchlilik darajasi aniqlash uchun Student t-test va boshqa statistik usullar qo'llanildi.

6. **Suhbat va ekspert bahosi** – tajribada ishtirok etgan o‘qituvchilar va metodistlar bilan yakuniy suhbatlar o‘tkazildi, ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar amaliyotchi pedagoglar tomonidan baholandi.

Mazkur metodlarning uyg‘unligi tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligi va amaliy ahamiyatini oshirdi. Bu yondashuv tadqiqotda taklif etilgan ilmiy-metodik tavsiyalarni keyingi bosqichda keng ta’lim amaliyotiga joriy qilish imkonini berdi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqotning asosiy maqsadi – bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarida milliy va umummadaniy kompetensiyalarni shakllantirishning samarali ilmiy-metodik asoslarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etishdan iborat edi. Bu maqsadga erishish uchun o‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari natijalari tahlili quyidagilarni ko‘rsatdi.

1. Dastlabki diagnostika natijalari

Boshlang‘ich bosqichda 2 ta oliy ta’lim muassasasining 4-bosqich talabalari orasida diagnostik test va so‘rovnoma o‘tkazildi. Dastlabki tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, talabalarining lingvistik bilimlari yetarli bo‘lsa-da, ularning milliy va umummadaniy kompetensiyalari o‘rtacha darajada shakllangan edi.

2. Tajriba-sinov bosqichi

Eksperimental guruhda 1 semestr davomida ishlab chiqilgan metodik kompleks asosida interaktiv mashg‘ulotlar, loyiha ishlari, madaniyatlararo treninglar va CLIL yondashuviga asoslangan darslar o‘tkazildi. Mashg‘ulotlar jarayonida:

- **Rol o‘ynash, debat va munozaralar** orqali madaniyatlararo muloqot strategiyalari mustahkamlandi.
- **Loyiha ishlari** asosida milliy va jahon madaniyati elementlari solishtirildi va ingliz tilida taqdim etildi.
- **Avtentiq materiallar** asosida tahliliy ishlar olib borildi.
- **Onlayn madaniyatlararo uchrashuvlar** orqali talabalar xorijiy tengdoshlari bilan jonli muloqot qildilar.

3. Yakuniy diagnostika va natijalar tahlili

Semestr yakunida o‘tkazilgan takroriy diagnostika eksperimental guruhda sezilarli o‘sish ko‘rsatkichlarini qayd etdi.

1-jadval. Eksperimental va nazorat guruhlari natijalarining taqqoslanishi

Kompetensiya ko‘rsatkichlari	Boshlang‘ich bosqich (Eksperimental)	Yakuniy bosqich (Eksperimental)	O‘sish (%)	Nazorat guruhi o‘sishi (%)
Milliy identifikatsiya darajasi	63%	85%	+22	+6
Madaniyatlararo kommunikativ vaziyatni tushunish	57%	82%	+25	+5
Tolerantlik va global	61%	84%	+23	+7

Kompetensiya ko'rsatkichlari	Boshlang'ich bosqich (Eksperimental)	Yakuniy bosqich (Eksperimental)	O'sish (%)	Nazorat guruhi o'sishi (%)
fikrlash				
Mustaqil tahlil va taqqoslash qobiliyati	54%	80%	+26	+6

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, eksperimental guruhda barcha ko'rsatkichlar bo'yicha sezilarli ijobiy dinamikaga erishildi. Ayniqsa, **mustaqil tahlil va taqqoslash qobiliyati** hamda **madaniyatlararo kommunikativ vaziyatni tushunish** ko'rsatkichlarida eng katta o'sish qayd etildi.

Nazorat guruhida esa o'zgarishlar nisbatan past (o'rtacha 5–7%) bo'lib, bu an'anaviy yondashuvning cheklangan samaradorligini ko'rsatadi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, milliy va umummadaniy kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan interaktiv metodlar, loyihaviy topshiriqlar va madaniyatlararo treninglar bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligida muhim omil hisoblanadi. Talabalarda o'z milliy qadriyatlariga ijobiy munosabat, boshqa xalqlar madaniyatiga hurmat, madaniyatlararo muloqotga tayyorgarlik va mustaqil tahliliy fikrlash qobiliyati shakllandi. Bu natijalar xalqaro tadqiqotlar (Byram, 1997; Kramersch, 1993; Deardorff, 2006) bilan hamohang bo'lib, milliy va umummadaniy kompetensiyalarni rivojlantirishning kommunikativ va integrativ yondashuvlari samarali ekanini tasdiqlaydi. Shuningdek, loyiha ishlari va real kommunikativ vaziyatlarga asoslangan darslar talabalarning til o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshirdi, kreativ fikrlash va ijtimoiy faollikni rivojlantirdi. Metodik kompleksning qo'llanilishi talabalar bilimni chuqurlashtirib, ularni kelgusida dars jarayonida mustaqil va ijodiy yondashishga tayyorladi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida milliy va umummadaniy kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirish zamonaviy ta'limning eng muhim vazifalaridan biridir. Olib borilgan tajriba-sinov ishlari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Milliy va umummadaniy kompetensiyalarni rivojlantirishning dolzarbligi — globallashtirish sharoitida nafaqat til bilish, balki boshqa xalqlarning madaniyati, qadriyatlari va mentalitetini anglash, ularga hurmat bilan yondashish qobiliyatini shakllantirish o'ta muhimdir.

Innovatsion metodlar samaradorligi — interaktiv mashg'ulotlar, loyihaviy ishlar, CLIL yondashuvi va madaniyatlararo treninglar talabalar kompetensiyalarining sezilarli o'sishiga olib keldi. Eksperimental guruhdagi o'sish sur'atlari nazorat guruhidan 3-4 barobar yuqori bo'ldi.

Tayyorlangan metodik kompleksning amaliy ahamiyati — ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar talabalarda mustaqil tahlil qilish, taqqoslash, o'z fikrini asoslab aytish va madaniyatlararo muloqotda ishtirok etish ko'nikmalarini kuchaytirdi.

Motivatsiyaning oshishi — talabalarning ingliz tiliga qiziqishi va o‘z milliy qadriyatlarini global kontekstdagi o‘rni bilan bog‘lashga bo‘lgan intilishi yanada ortdi.

Pedagogik tavsiyalar — o‘quv jarayonida milliy va jahon madaniyati elementlarini uyg‘unlashtirish, talabalarga avtentik materiallar bilan ishlash imkonini berish, onlayn madaniyatlararo uchrashuvlar va muloqotlar tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Shunday qilib, tadqiqotning ilmiy-metodik ahamiyati shundan iboratki, u ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida madaniyatlararo kommunikativ yondashuvni joriy etishning nazariy asoslari va amaliy mexanizmlarini ishlab chiqib berdi. Tadqiqot natijalari bo‘ljak o‘qituvchilarni raqobatbardosh, keng dunyoqarashli va madaniyatlararo muloqotga tayyor shaxslar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. BYRAM M. *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. – Clevedon: Multilingual Matters, 1997. – 242 p. (Intermadaniy kommunikativ kompetensiyani o‘qitish va baholash)
2. KRAMSCH C. *Language and Culture*. – Oxford: Oxford University Press, 1998. – 224 p. (Til va madaniyat)
3. VYGOTSKY L. S. *Thought and Language*. – Cambridge: MIT Press, 1986. – 168 p. (Tafakkur va til)
4. ELKONIN D. B. *Psychology of Learning in Childhood*. – Moskva: Pedagogika, 1974. – 192 b. (Bolalik davrida o‘rganish psixologiyasi)
5. DEWEY J. *Democracy and Education*. – New York: The Free Press, 1916. – 370 p. (Demokratiya va ta’lim)
6. DEARDORFF D. K. *The Identification and Assessment of Intercultural Competence*. – London: Sage, 2006. – 30 p. (Intermadaniy kompetensiyani aniqlash va baholash)
7. RISAGER K. *Language and Culture Pedagogy: From a National to a Transnational Paradigm*. – Clevedon: Multilingual Matters, 2007. – 275 p. (Til va madaniyat pedagogikasi: milliydan transmilliy paradigma sari)
8. BROWN H. D. *Principles of Language Learning and Teaching*. – New York: Pearson Education, 2007. – 352 p. (Til o‘rganish va o‘qitish prinsiplari)
9. RICHARDS J. C., RODGERS T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 419 p. (Til o‘qitishdagi yondashuvlar va metodlar)
10. HALL S. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. – London: Sage Publications, 1997. – 395 p. (Madaniy namoyonlar va ma’no yaratish amaliyotlari)
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 19-maydagi “Xorijiy tillarni o‘qitish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5117-son qarori.

12. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 19-maydagi “O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 322-son qarori.
13. ABDULVALIYEVA M. Xorijiy til o‘qitishda milliy va umummadaniy kompetensiyalarni shakllantirishning samarali usullari. – *Ta’lim va Innovatsiya* ilmiy jurnali, 2020, №2, 65–72-b.
14. QODIROVA S. Ingliz tili darslarida CLIL texnologiyasidan foydalanishning afzalliklari. – *Filologiya masalalari* ilmiy jurnali, 2021, №3, 122–128-b.